هما سعادتمند
h.saadatmand@shahraranews.ir

قرصِ ماهِ انقلاب

روزشمار ۱۴روز مانده به پیروزی انقلاب اسلامی به روایت روزنامه‌های مشهد در بهمن ۱۳۵۷ خورشیدی

انقلاب اسلامی ۵۷ در ایران درپی سال‌ها تحولات و رخدادهای کوچک و بزرگ، به دست مردم پیروز شد. اما ۱۴ روز پایانی مبارزات خود را متفاوت‌تر از همه سال‌هایش پشت سر گذاشت، روزهایی که شادی و برنامه‌ریزی برای ساختن ایرانی تازه در آن مشهود است. این بیم‌وامیدها در مشهد تیتر روزنامه‌ها و مطبوعات شده‌اند، تیترهایی که روایت‌کننده کامل‌شدن قرص ماه انقلاب در ایران اسلامی است.

۹بهمن۱۳۵۷:

خراسان

۷بهمن‌ماه که مصادف با ۲۸صفر بوده است، گروه‌های مختلف مردم مشهد در دمای ۱۵درجه‌زیر صفر، شعارگویان از مسیر خیابان‌های نادری، فلکه حضرت، خیابان طبرسی و کمربندی (بولوار وحدت) وارد پایین‌خیابان می‌شوند. روزنامه خراسان این حرکت را با تیتر «مشهد؛ تظاهرات عظیم پرشوری بود.» بازتاب می‌دهد و می‌نویسد: در این تظاهرات تنی چند از آیات عظام و علمای اعلام پیشاپیش جمعیت در حرکت بودند. چون گروه‌های متعدد شرکت‌کننده بیش از اندازه پیش‌بینی شده بود، هرکدام مستقل شعارهایی ملی و مذهبی را برای خود انتخاب کرده بودند و بلندگوهایی مجزا را حمل می‌کردند. بیشتر شعارها حاکی از پشتیبانی مردم از ایجاد جمهوری اسلامی و مخالفت با قانون اساسی و ادامه رژیم بود. یکی از شعارهایی که بیش از همه جلب‌توجه می‌کرد، به این صورت بود: «برنامه بختیار یک حیله جدید است/ برنامه خمینی برچیدن یزید است». ناگفته نماند که عنوان «اگر قرار است خونم بریزد، بگذار در میان جوانان ایران بریزد» تیتر دیگر این روزنامه در این روز است که از قول حضرت امام(ره) بیان شده است.

۱۰بهمن۱۳۵۷:

در روز ۹ بهمن‌ماه نیز که مصادف با آخر صفر و سالگرد شهادت حضرت رضا(ع) بوده است، راهپیمایان که تعداد آن‌ها را یک‌میلیون نفر تخمین زده‌اند، از مسیر چهارراه نادری به‌سمت حرم مطهر رضوی حرکت می‌کنند. در این روز به‌مناسبت کشتار مردم تهران در ۷ بهمن‌ماه عزای عمومی اعلام شده بوده است. مغازه‌ها و ادارات در مشهد تعطیل و مراسم بزرگداشتی در دانشکده ادبیات مشهد با سخنرانی آقای هاشمی‌نژاد برگزار می‌شود. همچنین در این روز گروهی از علمای مشهد به‌تبعیت از علمای قم و تهران در اعتراض به ممانعت ورود امام به ایران در دارالزهد حرم مطهر رضوی تحصن کرده و گروه‌های مختلف مردم مشهد هم پس از آگاهی از این تحصن گروه‌گروه به آنان می‌پیوندند. خبرهای روزنامه‌های مشهد در ۱۰ بهمن‌ماه به این رویدادها اختصاص دارد.

۱۱بهمن۱۳۵۷:

خراسان

روزنامه خراسان بار دیگر عکسی از تظاهرات بزرگ مردم مشهد را در روز رحلت حضرت رضا(ع) چاپ کرده و نوشته است: «تظاهرات یک‌میلیون نفری در مشهد/ بار دیگر شهر مشهد زیر پای یک‌میلیون نفر لرزید.» با این همه، تیتر بیشتر روزنامه‌های شهر در این روز به حاشیه‌های پیش از ورود امام خمینی(ره) به ایران اختصاص دارد. همین روزنامه در تیتری دیگر از قول امام خمینی(ره) آورده است: «از هیاهوی دژخمیان نهراسید.» متن این خبر به فرمایشات امام(ره) درباره مقاومت برای پیروزی اختصاص دارد. یکی از خبرها که در صفحه روزنامه‌های این روز می‌درخشد، به افشاگری‌های آیت‌ا... خامنه‌ای درباره موانع ایجادشده برای ورود امام به ایران اختصاص دارد.

از دیگر خبرهای روزنامه خراسان که در صفحات میانی آن به چاپ رسیده، انتشار تصویر شهید «عباس عباسپور» است. در متن این خبر آمده است: «شهید در روز یکشنبه ۱۰ دی‌ماه امسال در یورش نیروهای حکومت نظامی در جلو منزل آیت‌ا... العظمی شیرازی هدف گلوله قرار گرفت و شربت شهادت نوشید. وی تا هنگام شهادت بارها به هنگامی که پیشاپیش صفوف تظاهرکنندگان حرکت می‌کرد، هدف ضربات خردکننده باتوم‌های پلیس و مأموران انتظامی قرار گرفته بود.»

۱۲بهمن۱۳۵۷:

خراسان

شوق واژه دیگری است که می‌شود در توصیف روزهای پایانی مبارزه مردمی برای پیروزی انقلاب اسلامی آورد. شوقی که در روزهای پیش و پس از ورود امام(ره) به ایران فزونی می‌گیرد. طبق تیتر و متن روزنامه خراسان در این روز که شرح رویدادهای ۱۱ بهمن‌ماه مشهد در آن آمده است، تحصن علما همچنان ادامه دارد. این رویداد با تیتر «تحصن جامعه روحانیت مبارز مشهد» از دیگر خبرهای این روز مجزا شده و در آن به ۲ موضوع پیوستن دانشجویان به متحصنان و فراهم کردن زمینه‌های ورود امام خمینی(ره) به ایران اشاره شده است. این روزنامه چنین نوشته است: «روحانیون مبارز در صحن امام خمینی متحصن شدند. آیت‌ا... شیرازی نیز پس از اقامه نماز دقایقی را در میان متحصنان گذراندند.» هدف این تحصن نیز اعتراض به ایجاد موانع در راه بازگشت امام خمینی، اعتراض به کشتار بیرحمانه جمعه تهران و آگاهی بخشیدن بیشتر به جامعه بیان شده است. طبق نوشته این روزنامه، جامعه دانشگاهیان برای شرکت در تحصن جامعه روحانیت، دسته‌جمعی و با نظمی خاص از باشگاه دانشگاه حرکت کرده و در مسیر ضمن اعلام شعارهای مختلف، شاخه‌های گل به سربازان و پاسبان‌ها داده‌اند. همچنین در روزنامه این روز می‌خوانیم: «عصر دیروز نیز پس از تماس با پاریس از سوی حجت‌الاسلام هاشمی‌نژاد، اعلام داشتند که بنا بر آخرین خبر، حضرت آیت‌ا... العظمی امام خمینی ساعت یک‌ونیم بامداد صبح پنجشنبه (موافق با ساعت ۱۱ به وقت پاریس) به‌سوی تهران پرواز خواهند کرد. این مذاکره به‌عنوان مژده به حضار تلقی شد، ولی پس از مذاکره با روحانیان دیگر قرار شده است که تا ورود معظم‌له به فرودگاه مهرآباد تحصن ادامه پیدا کند.» تیتر «بازگشت امام خمینی به ایران» عنوان درشت دیگر این روزنامه است که در آن از موافقت دولت با درخواست ایرفرانس برای ورود به تهران گفته شده است.

۱۳بهمن۱۳۵۷:

خراسان

صبح ۱۲ بهمن‌ماه هزاران نفر از مردم مشهد درحالی که سبدهایی از گل و عکس‌های امام را در دست دارند، به خیابان‌ها می‌آیند. فردای این روز، روزنامه خراسان چنین تیر می‌زند: «عید ما امروز است/ خمینی پیروز است.» این روز در کاغذ اخبار با این کلمات به یادگار می‌ماند: «کاروان اتومبیل‌ها، چراغ‌های روشن، بوق‌های موزون و دست‌تکان‌دادن‌ها سراسر مشهد را زیباتر و شادتر از هر روزش کرده بود. دست‌های صمیمیت و هم‌بستگی از پنجره‌ها و شیشه‌های مقابل به‌سوی یکدیگر دراز می‌شد. شعارها به گوش ملائک می‌رسید و شهر به‌واقع دیدنی شده بود، زیرا حضرت آیت‌ا... العظمی امام خمینی بازگشته‌اند.» یکی دیگر از حوادث روز ۱۲ بهمن ۱۳۵۷، پخش‌نشدن مراسم ورود امام خمینی(ره) به کشور از طریق تلویزیون است. این اتفاق آن‌قدر مردم را عصبانی می‌کند که جعبه‌های جادو را می‌شکنند. همین می‌شود که یکی دیگر از تیترهای روز سیزدهم به این اتفاق اختصاص پیدا می‌کند. خراسان درشت می‌نویسد: «در ساعت ۹:۴۵ دقیقه دیروز بیش از ۲۰۰ تلویزیون در مشهد خرد شد.»

۱۴بهمن۱۳۵۷:

آفتاب شرق

شادی ورود امام خمینی(ره) ادامه‌دار است و نشانه‌هایش را در روزهای پس از آن هم می‌توان دید. در مشهد خبری جز شادی نیست و تیتر روزنامه به انعکاس اخبار ایران در نخستین روزهای ورود امام اختصاص دارد. روزنامه آفتاب شرق با فونت درشت می‌نویسد: «حضرت آیت‌ا... العظمی خمینی در بهشت‌زهرا فرمودند به شاه اجازه بازگشت به ایران داده نخواهد شد. دولت دکتر بختیار باید کنار برود. در آینده جایی برای مستشاران نظامی آمریکا نخواهد بود.»

۱۵بهمن۱۳۵۷:

آفتاب شرق

روزنامه خراسان در تیتر یک این روز به یکی از بیانات امام خمینی در جمع مردم پرداخته است: «برای جهاد می‌توانیم اسلحه تهیه کنیم.» شرح سخنرانی شهید هاشمی‌نژاد در محوطه بیمارستان دکتر مصدق که با استقبال مشهدی‌ها روبه‌رو بوده، تنها خبر شهری این روزنامه است. روزنامه آفتاب شرق هم در ادامه تیترهای طولانی و درشتش، این گونه نوشته است: «امام خمینی: اگر بختیار استعفا ندهد و راه‌حل سیاسی به نتیجه نرسد، به جهاد می‌رسیم. به موقع می‌توانیم برای جهاد اسلحه تهیه کنیم. حکومت موقت مقدمات رفراندم را فراهم می‌کند.» دستگیری وزرای رژیم طاغوت از دیگر اخبار مهم این روز است: «دستگیری ۲ نفر از وزیران سابق: ظهر دیروز خبرگزاری پارس خبر داد که هوشنگ نهاوندی، وزیر سابق علوم، و عبدالمجید مجیدی، وزیر سابق برنامه و بودجه، بازداشت شدند.»

۱۶بهمن۱۳۵۷:

مشهد از این به بعد شاهد تظاهراتی چندروزه خواهد بود. امام در این روز در حکمی مهندس مهدی بازرگان را به‌عنوان نخست‌وزیر قانونی ایران منصوب می‌کند. مردم مشهد نیز همچون مردم سایر شهرهای ایران در تظاهرات روزهای ۱۸،۱۷ و ۲۱ بهمن‌ماه حمایت خود را از نخست‌وزیری بازرگان اعلام می‌کنند.

۱۷بهمن۱۳۵۷:

آفتاب شرق

تیتر اول همه روزنامه‌ها در این روز به نخست‌وزیرشدن بازرگان اختصاص دارد. روزنامه خراسان در تیتر یک خود می‌نویسد: «مهندس بازرگان نخست‌وزیر حکومت اسلامی شد.» آفتاب شرق همین موضوع را با توضیحات بلند خود همراه کرده است تا بگوید: «آیت‌ا... العظمی خمینی: حکومتی که ما آرزو داریم، حکومتی عادلی است که به همه افراد علاقه‌مند باشد.» این روزنامه همچنین از برگزاری تظاهرات بزرگی در ایران خبر می‌دهد و چنین منتشر می‌کند: «یک خبرنگار بی‌بی‌سی در تهران می‌گوید گرچه ممنوعیت برگزاری تظاهرات آرام به‌طور موقت از میان برداشته شده است، اعلام برگزاری تظاهرات از سوی حضرت آیت‌ا... العظمی خمینی بدون شک ارتش را تحت‌فشار قرار خواهد داد.» روزنامه خراسان در تیتر دوم خود هم به رشد احساسات ضدغربی و خروج آمریکایی‌ها از ایران توجه می‌کند. «فرار آمریکایی‌ها از ایران» جمله برگزیده خراسان برای این مطلب است. طبق کاغذهای اخبار در شهر، در این روز نمایندگانی از سوی کمیته امام به خانواده شهدای مشهد سر زده و از آنان تجلیل و دل‌جویی کرده‌اند.

۱۸بهمن۱۳۵۷:

آفتاب شرق

آفتاب شرق با این تیتر روی دکه روزنامه‌فروشی‌ها نشسته است: «سیل جمعیت در خیابان‌های مشهد به حرکت در آمد. خراسان اما در پیشانی صفحه یک خود با تیتر «مهم‌ترین کنفرانس مطبوعاتی قرن» از بیانات امام در مصاحبه با خبرگزاری‌های خارجی می‌گوید. این روزنامه مهم‌ترین محور فرموده‌های امام را در تیترهایی این‌طور خلاصه می‌کند: «ما خواهان حکومت اسلامی هستیم. حکومت پهلوی با سرنیزه به مردم تحمیل شد. جمهوری اسلامی به رفراندوم گذاشته می‌شود.» در این روز همچنین در آنچه از شرح حوادث روز گذشته آمده است، اعضای شورای انقلاب انتخاب و معرفی شده‌اند. علاوه‌براین در یکی از صفحات متن دعوت‌نامه‌ای از سوی آقای قمی چاپ شده است که در آن از مردم دعوت کرده‌اند تا در اربعین شهدای یکشنبه خونین مشهد شرکت کنند.

۱۹بهمن۱۳۵۷:

خراسان امروز در بالای صفحه خود می‌نویسد: «به دستور امام خمینی: راهپیمایی امروز برای تأیید دولت بازرگان است.» این روزنامه این موضوع را در شرح عکس یک خود نیز این‌طور ادامه می‌دهد: «دیروز مشهد زیر پای بیش از یک‌میلیون نفر از مردم مبارز این مرز و بوم شاهد عظیم‌ترین تظاهرات آرام خود بود. بیش از ۹۰ پرچم شعار از گروه‌های مختلف جامعه در میان جمعیت قرار داشت. این تظاهرات ۴ ساعت طول کشید.» در تیتر آفتاب شرق هم توضیح بلندی از همین تظاهرات آمده است: «بیش از یک‌میلیون نفر از مردم مشهد و اطراف آن امروز دست به تظاهرات پرشکوه و بی‌سابقه‌ای زدند. امروز شهر مشهد تعطیل عمومی بود و همه طبقات مردم در تظاهرات و راهپیمایی شرکت جستند. این روزنامه همچنین شرحی از خبر رادیو لندن می‌آورد که در آن اعلام کرده تظاهرات امروز برای تأیید خواسته‌های مردم در راستای تشکیل جمهوری اسلامی است.

۲۰بهمن۱۳۵۷:

خراسان

روزنامه‌های شهر طول مسیر تظاهرات را ۷ کیلومتر می‌نویسند و برای توصیف آن از ترکیب راهپیمایی شکوهمند و تاریخی استفاده می‌کنند. در پیشانی صفحه یک این روزنامه هم از قول امام به صراحت نوشته است: «ما شاه را محاکمه خواهیم کرد.» متن این خبر حکایت از دیدار وکلا و قضات دادگستری با امام دارد: «در این ملاقات معظم‌له در سخنانی به وضع اسفناک کشور اشاره کردند و متذکر شدند که قضات و وکلا در آینده در نوسازی کشور وظایف خطیری برعهده دارند. امام خمینی ضمن اشاره به وضع نابسامان قوه قضائیه در گذشته گفتند در آینده همه فاسدان و کسانی که از بیت‌المال مردم سوءاستفاده کرده‌اند، در دادگستری محاکمه خواهند شد و در رأس این اشخاص شاه قرار دارد.»

۲۱بهمن۱۳۵۷:

مهم‌ترین رویداد مشهد در این روز برگزاری مراسم بزرگداشت دکتر شریعتی در تالار اجتماعات دادگستری و مسجد گوهرشاد است.

۲۲بهمن۱۳۵۷:

خراسان

خبر برگزاری اربعین یکشنبه خونین مشهد در مسجد گوهرشاد عکس یک روزنامه خراسان است. در این روز همچنین نامه سرگشاده‌ای که مهندس جواد شهرستانی، شهردار وقت مشهد، به شاپور بختیار نوشته نیز چاپ و منتشر شده است. در این نامه چنین آمده است: «آقای بختیار می‌دانستم ملاقات من برای کسب اجازه گیری از مقام خود با مرجع عالی‌قدر و رهبر انقلاب ایران، امام خمینی، برای شما که اجازه نیافتید از فیض محضر این مجاهد بزرگ اسلام برخوردار شوید، موجب ناراحتی و کینه‌توزی شما می‌شود تا جایی که نسبت‌های ناروایی را متوجه این جانب کنید.» ناگفته نماند که مهندس جواد شهرستانی پیش از این در ملاقاتی با امام، از شهرداری مشهد استعفا می‌دهد، اما امام دوباره ایشان را به همین سمت منصوب می‌کنند.

باتشکر از علی سلیمانی کارشناس تالار مطبوعات مرکز اسناد آستان قدس رضوی

روایت «سده» و جشنی که روزگاری نه‌چندان دور همین روزها در این جغرافیا برپا بود

صد به غله پنجاه به نوروز

مسعود نبی‌دوست
روزنامه‌نگار

«فردا دهم بهمن‌ماه است؛ پایان چله بزرگ و آغاز چله کوچک.» روزگاری نه‌چندان دور این گزاره معنای دیگری داشت، چیزی غیر از آنکه ما امروز درباره‌اش می‌فهمیم. به‌قدر روزگار پدربزرگ‌هایمان اگر به عقب برگردیم، رسیدن به این روز یعنی دست‌کم برای امسال، آسمان و زمین هرچه از سرما در چنته داشته‌اند رو کرده و نیمی از چارچار هم برای به‌هم‌ریختن زمین و آسمان گذشته است. علاوه‌بر این دهم بهمن‌ماه در گاه‌شماری خراسانی زمستان، همیشه مصادف بوده است با آیین «سده»، آیینی باستانی از آیین‌های کشاورزان که تا چند نسل پیش از این در همه خراسان پاس داشته می‌شده و این روزها انگار فقط در گوشه جنوب‌غربی این جغرافیا، جایی در جزین و مزار بجستان باقی مانده است.

سده چیست؟

جشن سده را از جشن‌های قدیمی ایرانی‌ها می‌دانند، جشنی که اگر ردونشانی از آن بخواهید، شاید فقط نشانه‌هایی از آن در کویر میانی ایران، در برخی نقاط خراسان، یزد و کرمان باقی مانده باشد. زنده‌یاد «ابراهیم شکورزاده بلوری»، پژوهشگر نامدار فرهنگ شفاهی خراسان، اما می‌گوید که در گذشته‌ای نه‌چندان دور، خراسانی‌ها ۳ روز متصل به این روزها با برپاکردن آتش، آیینی برپا می‌داشته‌اند. ایشان همچنین درباره این مراسم اشعار متعددی را نقل کرده که با تفاوت‌هایی این‌چنین است:

آی سده، سده، سده
صد به غله، پنجه به نوروز
آی سده، سده، سده
صد به غله، پنجه به نوروز
زنونِ بی شو، چله بدر شو
زنونِ شودار، به غم گرفتار
صد به غله، پنجه به نوروز
دخترن دِ خَنَه، دِ فکرِ جَمَه نوروز بی‌یَمَه
آی صد به غله، پنجه به نوروز
دخترت دِ خَنَه، برشو مِنَلَه
آی صد به غله، پنجه به نوروز
سده در پشت دالُ، بمی‌رن غله‌دارُ
صد به غله، پنجه به نوروز
سده سده ما، میشو دِ گله ما(۱)

آتش سده تا خواندن این شعر برپاست. پس از آن اما زمانی که شعله‌های آتش در پشت‌بام یا میان کوچه‌ها فرونشست، شوروهیجان در صحرا شروع می‌شود و جوان‌ترها با شادی، بوته‌های مشعل را به طناب می‌بندند و به دور سر خود می‌چرخانند.(۲) این جشن ۳ شب ادامه دارد و مردم در هرشب پس از پایان جشن، خاکستری را که از آتش باقی مانده است، در پشت‌بام خانه خود به‌جا می‌گذارند و به خانه بازمی‌گردند. در بیشتر روستاها این باور وجود دارد که اگر در شب‌های سده باران ببارد و آب باران خاکستر آتش سده را با خود ببرد، سال خوبی در پیش خواهند داشت، ولی اگر باران نبارد و خاکستر سده را باد ببرد، آن را به فال بد می‌گیرند و عقیده دارند که در آن سال با بی‌آبی و خشک‌سالی روبه‌رو خواهند شد.

سده در میانه زمستان

زمستان در میان خراسانی‌ها به‌گونه‌های مختلفی گاه‌شماری می‌شود. مشهورترین این تقسیم‌بندی اما تقسیم روزها به چله بزرگ و کوچک و چارچار در میان این ۲، سده در پایان چله بزرگ، اهمن و بهمن، سیاه‌بهار و سرما ننه پیرزن است. از این میان «چله بزرگ» ۴۰ روز ابتدای زمستان پس از چله و چله کوچک ۲۰ روز پس از آن نامیده می‌شد. ۴ روز آخر چله بزرگ و ۴ روز اول چله کوچک را هم «چارچار» یا «جنگ چله‌ها» می‌نامیدند و معتقد بودند که در این روزها اوضاع آسمان درهم‌وبرهم خواهد بود. غروب آخرین روز چله بزرگ را «سده» می‌نامند، شبی که با جشنی باستانی همراه است؛ ۵۰ شبانه‌روز مانده به نوروز و ۱۰۰ شبانه‌روز مانده به برداشت اولین غلات.

نکته

۱: آی سده، ۱۰۰ روز مانده به غله و ۵۰ روز مانده به نوروز. زنان بی‌شوهر، غم مخورید که چله گذشت. زنان شوهردار به غم گرفتارند (دوران استراحت آنان پایان یافته و باید به‌زودی به صحرا بروند و در کارهای مزرعه به شوهران خود کمک کنند). دختران در خانه، به فکر جامه نوروزی‌اند. آی ۱۰۰ روز مانده به غله، ۵۰ روز مانده به نوروز. دختران در خانه، برای شوهر می‌نالند. آی ۱۰۰ روز مانده به غله، ۵۰ روز مانده به نوروز. سده در پشت دالان کمین کرده است. غله‌داران می‌میزند. آی ۱۰۰ روز مانده به غله، ۵۰ روز مانده به نوروز. سده، سده ماست، میش‌های بسیار در گله ماست.

۲: آن‌چنان که امروز در معدود روستاهای خراسان مرسوم است، خانواده‌های عزادار سده را برپا نمی‌کنند و درحالی که مقابل هر خانه‌ای آتشی برپاست، نشانه خانه‌های عزادار نداشتن آتش است.

